

УДК 908:372.48

ББК 26.891 (4Укр-2 Біла Церква)

К 78

XI Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева. 24 квітня
2012 р. – Біла Церква, 2012. – 42 с.

Редакційна колегія:

Діденко Л.М., кандидат історичних наук, директор Білоцерківського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Петренко В.В., заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею;

Чернецький Є.А., кандидат історичних наук, завідувач відділу інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС.

На обкладинці:

Ікона святого Георгія XII ст. з Юр'єва монастиря поблизу Новгород.

© Білоцерківський краєзнавчий музей, 2012

ЗМІСТ

I. Оргкомітет	3
II. Журнал "Читань"	4
III. Матеріали	
<i>Андрій Сорокун.</i> Вагові гирки часів Київської Русі з фондів Білоцерківського краєзнавчого музею	5
<i>Володимир Павлюченко.</i> Образ святого Георгія у період князювання Ярослава Мудрого.	13
<i>Євген Чернецький.</i> Метричні книги Білоцерківського костюлу (друга половина XVIII – початку XX ст.)	17
<i>Олексій Стародуб.</i> Велика Білоцерківська пожежа 1798 року.	25
<i>Олександр Ярмола.</i> Повідомлення військових священників про розстріли дітей в Білій Церкві у серпні 1941 року (<i>переклад із книги</i>)	27
<i>Анатолій Бондар.</i> Антисемітська компанія у Білій Церкві на початку 1980-х рр. (за документами Білоцерківського міському КПУ)	32
<i>Сергій Бурлака.</i> Біла Церква період окупації: за матеріалами допитів начальника Білоцерківської поліції Томасевича М.В.	39

I. Оргкомітет

Загальна рада:

Людмила Діденко, голова, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України, директор музею

Вікторія Петренко, заступник директора музею

Євген Чернецький, кандидат історичних наук, зав. відділом інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС, старший науковий співробітник БКМ

Видавничий комітет:

Людмила Діденко, редактор

Вікторія Петренко, відповідальний за макет

Євген Чернецький, відповідальний за текст

**Повідомлення військових священників про розстріли дітей в
Білій Церкві у серпні 1941 року
(переклад Олександра Ярмоли)¹⁴**

Документ 1

**Повідомлення військового священника д-ра Ройсса
начальнику штаба 295-ої піхотної дивізії
підполковнику Гроскурту¹⁵**

Католицький дивізійний
священик
295-ої піхотної дивізії

Командний пункт дивізії,
20.08.1941

295 піхотній дивізії

я повідомляю:

Сьогодні, після обіду, близько 14.30 прийшли військові священники Тевес і Вільчек 4-го відділення 607-го госпітального батальйону до євангелічного дивізійного священника та до мене й повідомили наступне.

Німецькі солдати звернули їх увагу на те, що в одному з будинків знаходяться єврейські діти у віці від декількох місяців до 5 або 6 років, батьки яких, як кажуть, були розстріляні. Діти замкнені в нестерпних умовах. Вони знаходяться під вартою української міліції. Поблизу будинку постійно чути дитячий жалібний стогін. Після цього священники особисто пішли туди й знайшли підтвердження цьому факту. Проте жодного представника вермахту або іншої інстанції, яка б тут відповідала за порядок або здійснювала охорону, не було видно. Лише деякі німецькі солдати були присутні в якості глядачів, які висловлювали своє незадоволення даними обставинами. Вони просили нас повідомити наші службові інстанції про подібний стан речей.

Щоб мати можливість подати точне повідомлення, оскільки описаний випадок викликав підозру, що йдеться про сваволю української міліції, я пішов сам у супроводі обох військових священників і євангелічного дивізійного священника Корнманна у цей будинок, де побачив наступне:

¹⁴ Переклад за виданням: Schone Zeiten / Herausgegeben von E. Klee, W. Dressen, V. Riess. – Frankfurt, 1988. – S. 276.

¹⁵ Schone Zeiten / Herausgegeben von E. Klee, W. Dressen, V. Riess. – Frankfurt, 1988. – S. 135-136.

XI Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева

У дворі перед будинком, у якому голосно було чути плач та стогін дітей, знаходився вартовий української міліції із гвинтівкою, ряд німецьких солдат та декілька українських молодих дівчат. Ми зразу ж безперешкодно ввійшли до будинку й знайшли у двох приміщеннях близько 90 (я порахував їх кількість) дітей у віці від кількох місяців до 5, 6 або 7 років. Будь-який нагляд з боку вермахту або ж інших німецьких установ був відсутній.

Певна кількість німецьких солдат, серед них також унтер-офіцер санітарної служби, оглянули під час нашого відвідування стан дітей. Крім того, прийшов жандарм, який належав до місцевої або ж польової комендатури, який повідомив, що він лише прибув аби розслідувати випадок грабежу, який було вчинено вартовим української міліції.

Обидва приміщення, у яких було розміщено дітей – третє прилегле приміщення було пустим — знаходилися в брудному стані. Діти лежали або сиділи на підлозі, яка була покрита нечистотами. Мухи сиділи на ногах та нижніх частинах животів напіводягнених дітей. Деякі старші діти (2, 3, 4 років) дряпали вапняний розчин на стінах та їли його. Двоє чоловіків, з вигляду євреїв, намагалися почистити кімнату. Повітря було наповнене бридким смородом, маленькі діти, особливо ті, яким було лише декілька місяців, постійно плакали й стогнали. Солдати, які за всім цим спостерігали так само, як і ми, були приголомшені подібним неймовірним станом речей і висловлювали з цього приводу сильне незадоволення. В іншому приміщенні знаходилася певна кількість жінок та дорослих дітей, як видно євреїв. У це приміщення я не входив. У наступному приміщенні було замкнено декілька жінок, між якими й одна жінка з маленькою дитиною на руках; відносно них повинно ще бути встановлено, за словами вартового – українського юнака у віці 16-17 років, який був озброєний палкою, – чи вони є євреями.

Коли ми знову вийшли у двір, там відбувалася суперечка між згаданим вище жандармом та українським вартовим, що охороняв будинок. Цей вартовий був запідозрений у грабунку, а також у знищенні декількох довідок (посвідчень), які були видані німецькими військовими інстанціями іншим українцям (мова йде про декількох жінок). Лахміття (від посвідок) ще валялися на землі навколо. Жандарм обеззброїв українського вартового, відправив його та відійшов сам. Присутні німецькі солдати, які знаходилися у дворі,

розповіли мені, що вони тут мешкають (у будинку, який знаходиться безпосередньо поблизу) й з учора після обіду було чути безперервний дитячий плач. Увечері минулого дня звідси вже було відправлено 3 вантажних автомобілі з дітьми. При цьому був присутній співробітник СД. Водій вантажівки їм розповів, що це були діти вже розстріляних євреїв та самі євреї, які також мали бути транспортовані на розстріл; розстріл дітей мала б виконати українська міліція. Діти, які знаходилися в будинку, мали також бути розстріляні. Солдати висловлювали щодо становища, у якому знаходилися ув'язнені діти, сильне незадоволення; один із них ще згадував, що він сам має дома дітей. Оскільки ніякого німецького нагляду тут не було, я просив солдат, потурбуватися про те, щоб більше ніхто, особливо жодні представники місцевого населення, не входили до будинку, аби про подібне тут ніхто більше не говорив.

Тим часом невідомий мені старший лейтенант медичної служби вермахту, який оглядав приміщення із дітьми, повідомив мені, що є невідкладна потреба, аби туди була доставлена вода; ситуація була така, що потрібно було рахуватися із небезпекою виникнення епідемії.

Оскільки біля будинку та дітей жодної німецької варти або нагляду не було й за даними обставинами постійно мали можливість спостерігати німецькі солдати – як це вже відбувалося і призводило до незадоволених коментарів та критики, – я повідомляю цим про цю справу мою керівну інстанцію.

Д-р Ройсс,
військовий священик

Документ 2

Повідомлення головного військового священика Корнманна¹⁶

Головний військовий священик
Корнманн,
євангелічний дивізійний
священик
295 піхотної дивізії

Квартирне розташування, 21
серпня 1941

¹⁶ Schöne Zeiten / Herausgegeben von E. Klee, W. Dressen, V. Riess. – Frankfurt, 1988. – S. 137.

295-ій піхотній дивізії

повідомляю наступне:

Учора (20 серпня), близько 15 години, до мене та католицького військового священика дивізії прийшли 2 військових священики розташованого тут відділення госпітального батальйону та повідомили, що недалеко, на відстані близько 500 м, знаходяться на верхньому поверсі одного з будинків близько 80-90 дітей, від немовлят аж до шкільного віку, крики і плач яких чутно навкруги, і які, оскільки вони знаходяться тут більше 24 годин, відчутно заважають нічному спокою солдат, що розквартировані у сусідніх будинках. Від цих солдат обоє священиків дізналися про перебування дітей. Разом із обома військовими священиками та моїм католицьким колегою я пішов у згаданий будинок і побачив у двох невеликих кімнатах дітей, які лежали та сиділи — вони знаходилися почасти у власних нечистотах, — і поміж тим вони були позбавлені жодної краплини питної води, через що діти дуже страждали від спеки (спраги). Унизу на посту стояв чоловік із української міліції; від нього стало відомо, що йдеться про єврейських дітей, батьки яких були розстріляні. Біля посту стояла група німецьких солдат, біля другого рогу будинку стояла така ж група. Вони збуджено обговорювали те, що тут побачили й почули.

Оскільки я вважаю абсолютно небажаним, щоб такі речі стали широко відомими, тому повідомляю про це. Обидва військові священики з 4-го відділення 607-го госпітального батальйону, яких звати Вільчек (єванг.) та Тевес (кат.).

Корнманн,
головний військовий священик

Документ 3

Повідомлення військових священиків Тевса та Вільчека¹⁷

Євангелічний та католичний

Квартирне розташування,

¹⁷Schöne Zeiten / Herausgegeben von E. Klee, W. Dressen, V. Riess. – Frankfurt, 1988. – S. 143.

військові священники 4 відділення 22.08.1941
607 госпітального батальйону

295-ій піхотній дивізії

На вимогу ми повідомляємо наступне:

20 серпня 1941 року о 13.00 від німецьких солдат ми почули, що в одному з будинків, поблизу нашого місця розквартирування, замкнено в нестерпних умовах велику кількість дітей. Цих дітей охороняв український вартовий. Оскільки ми підозрювали українців у якихось свавільних діях, то негайно відправилися туди. Там знайшли близько 90 дітей, які були замкнені разом у двох невеликих приміщеннях у брудному стані. Їх стогін було чути вже поблизу будинку. Певна частина дітей, в першу чергу немовлята, була сильно виснажена й майже без ознак життя. Була відсутня жодна німецька охорона або ж нагляд; лише українець озброєний гвинтівкою ніс варту. Німецькі солдати мали безперешкодний вхід для огляду й висловлювали своє обурення цим страхітливим станом [утримання дітей. О.Я.]. Оскільки ці події знаходяться в межах компетенції німецького вермахту, що може призвести до шкоди для його іміджу, ми негайно пішли в ортскомендатуру й повідомили про це. Ортскомендант пішов разом із нами туди, побачив стан речей й повів нас до фельдкомендатури, аби ми там могли повідомити. У цей час у фельдкомендатурі була відсутня відповідальна особа, якій можна було б повідомити, тому нам порадили звернутися пізніше. Оскільки справа нам здалася спішною й ми вважали, що в цей час начальником гарнізону є командир 295-ої піхотної дивізії, довелося відшукати обох дивізіонних священників (295-ої піхотної дивізії) й повідомити їм про події, аби вони могли повідомити свої вищестоящі інстанції.

Тевес, військовий священник
Вільчек, військовий священник